

Építészeti múzeumok a nagyvilágban

Etalonok és zsinórmérték az új múzeumfogalom tükrében

Magyar Építészeti
Központ és
Múzeum
főépületének
látványterve
a Városligeti
fasor felől
Generáltervező:
BIVAK studio Kft.
Vezető építés-
tervező:
Máté Tamás,
Vass-Eysen Áron
© BIVAK
studio Kft.

A múzeumok feladatköre, társadalmi és kulturális szerepvállalása napjainkban jelentős változáson megy keresztül. Az olyan hagyományos feladatokon túl, mint a gyűjteményezés, a kutatás és a tárgyak bemutatása, a szolgáltatójelleg és olyan aktív társadalmi ambíció kerül előtérbe, ami a múzeumot a közösségbe ágyazott, a jelent és jövőt érintő kérdésekkel is foglalkozó, élő intézményként határozza meg. A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM) által kínált legfrissebb definíció szerint a múzeum „a társadalom szolgálatában álló, nem profitorientált, állandó intézmény, amely kutatja, gyűjti, megőrzi, értelmezi és kiállítja a tárgyi és szellemi örökséget. A múzeum a nyilvánosság számára nyitott, hozzáférhető és befogadó, elősegíti a sokszínűséget és a fenntarthatóságot. Etikusan,

szakszerűen és a közösségek részvételével működik és kommunikál, változatos tapasztalatot nyújtva az oktatás, a szórakozás, a reflektív gondolkodás és a tudásmegosztás terén.”¹ A múzeum ennek értelmében ma már nem egyszerűen közvetít és megőrzi, hanem a közösség szolgálatában szemléletet formál, tanít, kérdez és élményt ad. Vajon hogyan fordítható le mindez egy építészeti fókuszú intézményre? Hiszen összetettségénél és missziójánál fogva különleges szegmenst képvisel, esetében a hitelesség mellett a társadalmi felelősségvállalás, a közösségépítés nemcsak elvárás lehet, hanem kihasználható lehetőség is. Épített környezetben, épületekben élünk, az építészet életünk alakítója, művészeti és kulturális tartalma megkerülhetetlen. Az építészeti múzeumnak a társadalomban valóban releváns szerepet kell betöltenie, ezért úgy véljük, hogy e táguló definíciót mélységeiben képes kihasználni.

A Magyar Építészeti Központ és Múzeum 2023-as tervpályázatát a BIVAK Studio és a Tér és Forma Szeged közös pályaműve nyerte.² A budapesti Városligeti Fasor és a Bajza utca közötti tömbben megvalósuló komplexum a kortárs hazai építészet méltó és izgalmas alkotása lesz. A tavalyi év döntőnek bizonyult az épület tervezése, a leendő kiállítások koncepcióalkotása és az új intézményi struktúra előkészítése szempontjából. A világban fellelhető jó gyakorlatok, etalonok megismerése alapvető igényé vált. A projekt fontos részei a tanulmányutak, amelyeken az intézmény vezetői, kurátorai, szakmai tanácsadói (így e cikk szerzői), valamint a kiállítástervező csapat tagjai vettek részt,³ és amelyek során Európa és Észak-Amerika építészetével és dizájnnal foglalkozó mértékadó intézményeit, illetve rokon intézményeket kerestünk fel. Két kontinens kilenc országában mintegy huszonöt intézmény közel hatvan kiállítása került göröcső alá,⁴ meghatározva

- 1 Az ICOM Prágában, 2022-ben elfogadott új múzeum definíciója. www.icomhungary.hu
- 2 Vezető tervezők: Vass-Eysen Áron, Máté Tamás, Vesmás Péter
- 3 Dr. Almássy Kornél, Dr. Bódiné Kersner Katalin, Kovács Dániel, Magyaróvári Fanni, Sebestyén Ágnes, Dénes Eszter, Patai Boglárka, Szendrei Zsolt, valamint az installáció tervezői.
- 4 Victoria and Albert Museum (V&A) – Architecture Gallery, London; Cité de l'Architecture et du Patrimoine, Párizs; DAC – Danish Architecture Center, Koppenhága; ArkDes – Swedish Centre for Architecture and Design, Stockholm; Estonian Museum of Architecture, Tallinn; National Building Museum, Washington DC; Architecture and Design Museum of Finland, Helsinki; The Design Museum, London;

CCA – Canadian Centre for Architecture, Montreal; Nieuwe Instituut + Sonneveld House, Rotterdam; Utzon Center, Aalborg; Aalto2 Museum, Jyväskylä; AIA – Center for Architecture, New York City; Museum Het Schip, Amszterdam; Van Eesteren Museum, Amszterdam; The Skyscraper Museum, New York City; Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum, New York City; Museum of the City of New York, New York City; The Depot of Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam; Estonian National Museum, Tartu; MOMA – The Museum of Modern Art, New York City; The National Museum, Oslo; RIBA – Royal Institute of British Architects, London; Library of Congress, Washington DC; Isokon Gallery, London; The Cosmic House, London

azt a zsinórmértéket, ami a minden szempontból egyedinek ígérkező hazai kulturális központ kibontakozását tudja segíteni.

Jelen tanulmány ezek közül azt a négyet emeli ki, amelyek a klasszikus működéstől (London, Párizs) a teljes megújulásig (Koppenhága) terjedő ív végpontjaira, valamint a kettő közötti sikeres egyensúlykeresésre (Stockholm) is figyelemre méltó példát mutatnak. Helyszíni elemzésünk elsősorban a misszió, a múzeumi környezet (dizájn, eszköztár, kommunikáció), a megszólított célközönség és a követendő jó gyakorlatok mentén haladt. Ugyanakkor elgondolkodtató és tanulságos eredménnyel járt annak vizsgálata, hogy egy-egy nemzet mit üzen ma az építészettről. Egy múzeum mit tart alapvető, a jelent és a jövőt meghatározó kérdésnek az építészet terén? Tud-e élni a szemléletformálás lehetőségével, azaz hogyan kívánja szolgálni a társadalom vagy éppen a döntéshozók javát?

London – az építészet mint szócikk

London számos kiemelkedő rangú, mértékadó és nagy múltú múzeummal büszkélkedhet, amelyek jelentős része ingyenesen látogatható. A Victoria and Albert Museum a XIX. századi európai múzeumépítési hullám klasszikus példája, ami mind kialakítását, mind pedig a gyűjteményi fókuszát tekintve az iparművészeti múzeumok mintája lett. A múzeumon belül az építészet témáját felölelő, 2004-ben megnyitott, a Royal Institute of British Architects (RIBA) munkatársaival közösen létrehozott Architecture Gallery az ország egyetlen állandó építészeti kiállítása.⁵ A csupán háromszáz négyzetméteres terem impozáns terét modern belsőépítészeti elemekkel és egyedi világítással formálták a XXI. század igényeire. Mit lehet azonban hitelesen megragadni az építészettről mindössze háromszáz négyzetméteren? Az Architecture Gallery küldetése nem több és nem kevesebb, mint hogy egy lexikon szócikk precizitásával kíséreljen meg képet adni az építészettről, meghatározva célját, funkcióját, rámutatva művészeti jellegére, összefoglalva történetét. A kiállítás három nagy témára tagolódik, amelyek a térben is jól elkülönülnek: a terem egyik falán a tervezés és az építés, a középső úszóasztalokon az egyes épülettípusok, funkciók gyűjteménye, a beforgatott falakon pedig az építészeti stílusok jelennek meg. Ezt kiegészíti az építőanyagok és a kontextus témájának felvillantása. Eszköztára változatos: gerincét több új és néhány látványos XIX. századi makett, eredeti skiccek, tervrajzok, épülettöredékek, fotók, valamint ábrák alkotják. Klasszikus a tekintetben is,

hogy a mai elvárásoknak megfelelő digitális eszköztárral nem él, csak kisebb képernyőkön jelenik meg egy-egy animáció vagy kisfilm. A lexikonokhoz hasonlatosan kiértelt és pontosan adagolt a kiállítás szövegezése, annak struktúrája: az egyes műcédulák terjedelme nem haladja meg a nyolcvan szót. Minden téma egy grafikai is kiemelt vezérgondolattal indul, majd a rövid leírásban az altemák következnek, konkrét példákkal alátámasztva. Ez a fajta lépcsőzetesség, a tartalmak súlyozása tökéletesen megfelel a látogatói elvárásoknak. A bemutatott épületek többsége 1930 utáni, és jellemzően brit kötődésű, széles körben ismert alkotás. A megragadott tartalom (a művészet, a stílusok változásai, a kreatív alkotófolyamat, a szerkezet logikája, a jellemző építőanyagok, a tervezés állomásai és résztvevői) kétségtelenül esszenciálisnak tekinthető. Ezekhez társítva megjelennek a legfontosabb kulcsfogalmak (prezentáció, engedélyezés, fenntarthatóság, hatóság, hagyomány és illeszkedés, költségvetés, állékonyság, középület stb.), tömör, laikusok számára is közérthető megfogalmazásban. Rendkívül tanulságos a korstílusok (klasszikus kultúrák, romanika, gótika, Ázsia és az arab világ építésze, modernizmus) a teljesség igénye nélküli tárgyalása.

A klasszikus kultúrák esetében a mához való kapcsolódást a stílus újkori megjelenése, és ennek London utcáin ma is látható példái adják. Az installáció bütüin az alátámasztások változását lehet követni, átnézetben ez is egyfajta idővonalra, összegzésre ad lehetőséget. Emellett az ornamentika változását is egy-egy eredeti töredéken mutatja be, amelyben szintén egy fejlődési ív kivonatát láthatjuk. Igazodva a hely szűkösségéhez, a London szívének tekinthető Trafalgar Square történetén keresztül ismerhetjük meg a kontextus fogalmát, végigkövetve, hogyan alakul egy város szövete. A kiállítás jól mutatja, hogy még ilyen kis alapterületen is megfogalmazható időtálló tartalom az építészettről mint művészettről és annak lényegéről, követhető és közérthető módon. Ötletes elrendezéssel igazodni lehet az oktatás igényeihez, csakúgy, mint egy mértékadó és nagy nevű múzeum imázsához. S valóban, a „mi az építészet” kérdésre Londonban átfogó választ kaphatunk. Ugyanakkor nem véletlen a kiállítás megújítására vonatkozó terv, hiszen a tárlat elvesztette kapcsolatát a jelennel, a jövő felé pedig egyáltalán nem tekint. Egyrészt, a példák aktualizálása mellett nem kerülhetők meg a korunkat foglalkoztató legfontosabb kérdések, és nem nélkülözhetők az innovatív muzeológia eredményei a digitális eszközök és interaktivitás terén. Az olyan fogalmak kibontása, mint a fenntarthatóság, a karbonlábnyom,

⁵ A múzeumban az építészet önállóan ritkán témája a nagy időszaki kiállításnak, a 2024-es év ebből a szempontból kivételes volt, a *Tropical Modernism* a II. világháború utáni nyugat-afrikai modern építészetet

mutatta be. A RIBA kutatótermében lehet hozzáférni az építészeti kollekciónak, ami a XV. századtól kezdve a kortárs alkotókig bezárólag gyűjt és rendszerez (terv)rajzokat, maketteket és fotókat.

A Gareth Hoskins tervei alapján megvalósult Architecture Gallery, Victoria and Albert Museum, London, 2024
Fotó: Dénes Eszter

a hagyomány, az illeszkedés, az akadálymentesség, az értékállóság, a közösség, a szolgálat, vagy például a táj elmarad a várt szinttől, vagy meg sem jelenik. Nincs említés a térélményről, és jogosan hiányolhatjuk az épület kontextusának kérdését, a belső- és a tájépítészet mellett. A bemutatott anyagnak nincs valódi aktualitása, a legújabb, kortárs brit épületeket nem láthatjuk. Másrészt pedig a kurátori koncepció elsősorban a passzív szemlélődésre épít, noha a mindent a szemnek, semmit a kéznek elv már túlhaladott. Kétségtelen, hogy hiteles információkat közvetít, de felfedezésre nem inspirál, nem élményszerű, kérdéseket nem fogalmaz meg, inkább marad a kinyilatkoztatás biztos talaján. Mindezek ellenére a kiállítás számos jó gyakorlattal szolgálhat. A vizsgált múzeumok közül itt valósult meg legteljesebben a korstílusok plasztikus bemutatása, amelyben hiánypótló, lényeges elem a mával való összekapcsolás és a fejlődési ív követhetősége. A strukturált műcédulák rendszere sehol másutt nem tapasztalt könnyedséggel vezeti a látogatót. Figyelemre méltó, hogy a több mint húszéves építészeti állandó kiállítás a 2013-ban

megvalósított alternatív műcédulákkal új lendületet kapott. Építészeket, aktivistákat, történészeket, írókat kértek fel, hogy készítsenek egyedi, alternatív képaláírásokat a látottakhoz egy-egy új szempont beemelésével. Ez a nagy sikerű kezdeményezés frissességet hozott a tárlatnak. A tervek szerint 2027-ben az anyag teljesen megújul, így az aktuálissá váló témák bemutatása is lehetővé válik az interaktivitás és az új kiállítástechnikai lehetőségek bevezetése mellett.

Párizs – ezer év francia építésze

Szintén a klasszikus példák sorába illik a párizsi La Cité de l'Architecture et du Patrimoine (CAPA), amelynek különlegessége összetettségében rejlik: egyetlen intézményben egyesít múzeumot, építészeti központot, nemzetközi posztgraduális műemlékvédelmi képzést, valamint modern építészetre szakosodott könyvtárat és dokumentációs központot. A kulturális minisztérium alá tartozó közintézmény 2007-ben nyitotta meg kapuit a nagyközönség

előtt. Jelentőségét mi sem mutatja jobban, minthogy Párizs egyik legimpozánsabb helyszínén, az Eiffel-toronnyal szemben található. Ez a kitüntetett pozíció nem csupán a látogatók számát gyarapítja, hanem az intézmény fenntarthatóságához is hozzájárul a páratlan kilátással rendelkező termek bérbeadásából származó bevételek által. Van széles hazai törzslátogatói bázisa, de jelentős számú külföldi érdeklődő is felkeresi, hiszen a múzeum a tizenegy intézményt tömörítő, a La Colline des Arts elnevezésű desztináció része. A komplex intézmény egy meglévő, még a vilákiállítás céljára 1937-ben emelt épületben lelt otthonra, így működése – különösen a látogatói utak bonyolultságát tekintve – sok kompromisszummal jár. Több mint húszezer négyzetméteres alapterületét tekintve a világ egyik legnagyobb muzeális intézménye, amelyből nyolcezer négyzetméter tisztán a francia építészet – a Moissac-apátságtól Le Corbusier-ig tartó – ezer évének szentelt kiállítótér. Az épület része ezenkívül egy kortárs építészeti eseményeknek helyt adó rendezvénytér, több időszaki kiállítótér, egy könyvtár, több múzeumpedagógiai foglalkoztató, szakképzési termek, egy modellezőműhely, valamint egy kétszázötven fős előadóterem is. A tetőteraszról páratlan kilátás nyílik a városra, ezt kihasználva

a szint egy részét egy jelentős bérleményi bevételt hozó luxusétterem foglalja el.

A múzeum küldetése három feladatkörből tevődik össze. Először is elő kívánja mozdítani az építészet és az épített örökség ismertségét, bemutatja történetét, valamint világossá teszi jelentőségét az életünk különböző területein; másodsorban széles körben kívánja terjeszteni a francia építészet eredményeit; és nem utolsósorban pedig szinten tartja a szakma, a hivatali tisztviselők és a laikus közönség építészeti ismereteit. Feladata továbbá a mindenkori elnök és az általa fémjelzett építészetpolitika segítése, ami elsősorban a kiállítási tematikában érhető tetten. Kötelessége az aktív szemléletformálás, ezért a társadalom számára kiemelkedő jelentőségű kérdésekkel foglalkozik. Ennek legfőbb katalizátora a kreatív múzeumpedagógia, mindemellett jól kidolgozott képzési programot biztosít az általános iskola alsó tagozatától az egyetemi korosztályig, foglalkoztató- és tanári segédanyagokkal. Nem véletlen, hogy állandó látogatói az általános és középiskolai oktatásban résztvevő diákok.

Míg Londonban csupán egy nagy állandó kiállítás állt az érdeklődők rendelkezésére, a La Cité két állandó és évente közel tíz időszaki kiállítással várja közönségét. Az

A Modern és Kortárs Építészeti Galéria, CAPA, Párizs, 2024
Fotó: Jean-Pierre Dalbéra
© Wikimedia Commons

állandó kiállítás két nagy egységre bontható, amelyek szintben is elkülönülnek egymástól. A nemzeti, történeti építészet legfontosabb emlékeit mutatja be a gipszmásolatokat tartalmazó kiállítóter és a falképek galériája. Viollette-Duc indítványára a XIX. század második felétől kezdtek gyűjteni a francia gótika emlékeinek (kapubéletek, oszlopfők, faragványok) gipszlenyomatait. Az egy-egy arányú másolatok értéke az idők során felbecsülhetlenné vált, mivel az eredeti emlékek a háború vagy az időjárás pusztításai miatt sokszor már nem teljesek. A legjelentősebb emlékeket felvonultató bemutatás kronologikus, mintegy kilenc századot fog át. A falkép és színes üveglablak-másolatok szekciójában az alkotásokat befogadó altemplomok, kápolnák tereit is megépítették. Az állandó kiállítás másik nagy egysége a kortárs építészetre és az építés-építészet fogalmára koncentrálna. A „mi az, hogy építés?” kérdésre keresi a választ, mindemellett az építészetet és a társadalom kapcsolatát vizsgálja jól felépített, közhírhelyű struktúrában. Az építés tekintetében a skicctől a kivitelezésig tartó alkotói folyamattal, az építészkutatással, a szakmagyakorlással foglalkozik, végül a szerkezet, az anyaghasználat és az alkalmazott innovatív technológiák összefüggését ismerhetjük meg. A társadalmi vonatkozások terén a sport és a szabadidő építészetét, a kulturális célú építést, a középületek és az identitás viszonyát, valamint a lakhatást járja körül a tárlat. Példáit tekintve Franciaországban 1850-től napjainkig épült emblemikus épületek körében marad. Eszköztára változatos: makettek, rajzok, fényképek, egy-egy arányú elemek, filmek és nyomtatott adják a vázát. A terem látványos része a Le Corbusier nevéhez fűződő marseille-i la Cité radieuse egyik megépített lakása, amelyet be is járhatunk.

A bemutatott tartalom kizárólag a francia építészetrel foglalkozik, nemzetközi kitekintés még háttér-információként sem jelenik meg. Ezt ellensúlyozandó, mindig akad nemzetközi téma az időszak kiállítások tematikájában vagy a filmkínálatban. Bizonyos korokról nincs említés, így a Bauhaus vagy az art déco fogalma nem kerül elő, s a jelen francia építésze is csak az időszak kiállításokon ismerhető meg. Ugyanakkor kétségtelen, hogy az állandó kiállítás ereje az építés és az építészet jelentőségének, társadalmi felelősségvállalásának összefogott bemutatásában, valamint a XX. századi francia építészet méltó ünneplésében keresendő. Az évente maximum tíz időszak kiállítás számára több (emeleti, pincésinti, állandó kiállításba ágyazott felületi) lehetőség is adódik az épületben. Témájukat tekintve jellemzően aktualitásokhoz (Notre-Dame újjáépítése, olimpia, évfordulók), valamint az építészetpolitika számára fontos kérdésekhez kapcsolódnak. A kiállítások nem a gyűjteményből indulnak ki, de fontos, hogy a kapcsolódó elemeket helyzetbe hozzák. Egy-egy tárlat két-három éves előtervezést feltételez, ku-

tatási munkával, adott esetben monográfiával. A múzeum a XXI. század digitális eszköztárával csak korlátozottan él egyelőre, a képernyőkön, érintőképernyőkön azonban rendkívül igényes, saját gyártású filmek láthatók. A 3D-moziteremben VR-szemüveggel nézhető vetítés tekinthető meg a Notre-Dame-ról és a piramisokról, tavaly még építés alatt állt egy korszerű 4D-vetítőterem.

Tanulságos több szempontból is megvizsgálni, mi egy-egy intézmény történetében a legnagyobb érdeklődést kiváltó téma. A la Cité esetében a legtöbb látogatót eddig az 1925, amikor az *Art Deco elvarázsolta a világot* című időszak kiállítás hozta (205 000 látogató). A siker hátterében a téma interdiszciplináris jellege, a nemzetközi kapcsolódás és a társadalmi megjelentése állt. Az intézmény nyitókiallítása a párizsi agglomeráció tematikáját ölelte fel, hiszen az arról folytatott nemzeti konzultáció az akkori elnök számára prioritás volt a probléma tetőzése okán.

A Párizsban látott jó gyakorlatok egy része az intézmény összetett, több funkciót integráló jellegéből és városközponti helyzetéből adódik. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy milyen erős hangsúlyt fektetnek a szakmai közélet támogatására konferenciákkal, műhelybeszélgetésekkel, az újonnan átadott vagy tervezés alatt álló épületekről szóló vitaestekkel és az építészirodák számára biztosított bemutatkozási lehetőséggel. A fiatalok számára külön műhelyteret tartanak fenn, pályázatokat hirdetnek. Hiábavaló azonban minden erőfeszítés, ha nincs, vagy csak behatárolt a látogatóközönsége egy múzeumnak. A le Pass Culture-rendszerrel Franciaországban észrevétlenül szocializálják a fiatalokat a múzeumlátogatásra, belátva, hogy a tizenöt–tizenhét éves generáció kultúrára szoktatása a fennmaradás záloga. Ennek eszköze egy mobilapp-kapcsolat és regisztrációhoz kötött kártya, amely huszonegy hónapra egy meghatározott összegű, csak kulturális célú költséget biztosít. A célközönség fontos szegmense az oktatásban résztvevő fiatalság. A tantervhez illeszkedő programok, gyerekeknek szóló műhelyprogramok mellett kiemelt fontosságot tulajdonítanak az oktatási segédanyagoknak, a tanárok számára ingyenes továbbképzést biztosítanak. Kiemelt figyelmet kap a tizenhét–huszonegy éves korosztály, felismerve e generáció speciális igényeit. A korlátozott ideig tartó figyelmükhöz igazodva, korábban elképzelhetetlen flash-látogatásokat is szerveznek, nagy sikerrel. A Covid-járvány idején még inkább előtérbe került a múzeumok online térben való működése, amelyben a párizsi intézmény vezető szerepet vállalt. A virtuális múzeumban évfordulókhoz köthető kisebb tárlatokat, a gyűjtemény egy-egy érdekes elemének önálló ismertetését vagy egy meghatározott építész életművének áttekintését kapjuk.

Figyelemre méltó a laikus közönséggel való rendkívül intenzív kapcsolattartás. A nyitott konferenciák mellett

a szélesebb közönség számára YouTube-videókon is követhető beszélgetéseket tartanak az olyan társadalmi kérdésekről, mint például a lakhatás vagy az élhető városi közterek. Fontos azonban látni, hogy még egy ilyen összetett funkciójú, kiváló helyen lévő intézmény számára is közel egy évtized kellett a falak áttöréséhez. Mára azonban teljessé, egyben eredményessé vált a múzeum jelenléte a sajtóban és a virtuális térben. Ennek fontos eszközei voltak a saját podcast és a hozzá kapcsolódó cikksorozatok a mértékadó sajtótermékekben. Egy-egy kiállítás megnyitása előtt már egy évvel elindul a teljes sajtót lefedő előkészítő tevékenység. Ez az erős jelenlét garantálja a látogatók és az építészet iránt érdeklődő civil támogatók, pártoló tagok nagy számát, egyben szinten tartja az intézmény kulturális és szakmai életben elfoglalt méltó pozícióját.

A múzeumon túl: küszöbélmények egy új perspektívához Koppenhágában

A 2004-ben alapított koppenhágai Dán Építészeti Központ (DAC) az eddig bemutatott klasszikus példákhoz viszonyítva nem hagyományos értelemben vett múzeum, hiszen nincs saját gyűjteménye vagy könyvtára. Ugyanakkor aktív társadalmi ambíció mentén működő, nyitott, élő intézményként és találkozási pontként határozza meg magát. A többi múzeum közül kiemeli – egyúttal a buda-

pesti Liget Kulturális negyeddel is összekapcsolja –, hogy egy több mint tizenöt, egymástól tíz perc sétával elérhető elemet magába foglaló kulturális negyed része, amit turisztikailag egy desztinációként kezelnek, önálló brandet alkot. A sikeres marketing a „must see”, azaz „mindenképpen látni kell” jelmondatra épít, éves látogatószáma mintegy háromszázezer fő, amelynek hetvenöt százaléka külföldi. Városközponti helyzeténél fogva, a múzeum kereteit kitérítve a DAC találkozási pont, ennek megfelelően összetett funkciójú épületben kapott helyet. Bár magát a központot 1985-ben alapították, az új épület csak 2018-ban készült el. A projekt gazdája a Realdania filantróp alapítvány volt, amelynek vállalt küldetése, hogy minden dán állampolgár számára igényes és fenntartható, minőségi épített környezetet biztosítson. Támogatásával 2007 és 2009 között dolgozták ki a BLOX-épületkomplexum programját, majd pályázaton választották ki az OMA holland építésziroda tervét. A fenntarthatóságot és a modern urbanisztika igényeit is szem előtt tartva az épületet nem önálló múzeumként, hanem új városi élet megtestesítőjeként, komplex funkciójú, önfenntartó központként képelték el. Jelenléte a városi forgalomban szinte megkerülhetetlen: a közút átvezet alatta, gyalogutak keresztezik, új biciklis- és gyalogoshíd épült mellette. Összetett funkcióját tekintve város a városban: a múzeumon kívül öt-százötven férőhelyes megpályázható bériroda, huszonnégy bérlakás, edzőterem, étterem, mélygarázs alkot egy nagy

A Dán Építészeti Központ (DAC) *Recycle!* című kiállítása, Koppenhága, 2024
© DAC

A Dán Építészeti Központ (DAC) *So Danish* című állandó kiállítása, Kopenhága, 2025
Fotó: Dénes Eszter

egységet. A mintegy huszonhétezer négyzetméteres alapterületből az építészeti központ csupán hatezer négyzetmétert foglal el. Az épület tervezésénél kiemelt szempont volt a példamutatás: az alacsony energiafogyasztás és a megújuló energia hasznosítása. Az épület a közterületekhez nyitott városi terekkel és nagy játszótérrel, a csatornaág menti promenádhoz pedig pihenőparkkal kapcsolódik. Az eddig tárgyalt zárt intézményekkel szemben csápjai mélyen a város testébe nyúlnak, azzal szinte szimbiózisban léteznek.

Vajon miben tud többet nyújtani egy magát építészeti központként definiáló intézmény? Mindenekelőtt alapvetéseiben különbözik a klasszikus fősodortól: célja nem a hiteles információk átadása, hanem a perspektívaváltást eredményező, küszöbélményt adó kiállítások rendezése. Ez a „múzeum” nem a kinyilatkoztatás, hanem a felfedezés tere. Őfelsége, a dán király védnöksége mellett a DAC fő feladatának az építészetről és a fenntartható fejlődésről szóló dialógus segítségét tekinti. Ennek megfelelően az időszaki kiállításait a legfontosabb építészeti és társadalmi kérdések mentén határozza meg. A jelenből kiinduló,

a jelenre reflektáló, a jövőt együtt formálni kívánó intézmény ars poeticájában lefekteti, hogy mindenekelőtt a kritikai gondolkodást kívánja inspirálni; nem a múlt, hanem a jövőre fókuszál; együttműködik más tudományágakkal, és kapcsolódni kíván a lokális és a globális környezethez egyaránt. Tapintható, mély szeretettel fordul Dánia településeihez, és az őket létrehozó építészet felé. Ezt a szeretetet és büszkeséget sugározza és osztja meg látogatóival, annak reményében, hogy ez az épített környezet színvonalának javára szolgál hosszú távon. Aki járt az utóbbi években Dániában, ennek kézzelfogható eredményeit tapasztalhatta.

A DAC évente két nagyobb kiállítással és évi három-négy kisebb kiállítással várja látogatóit. Fontos működési elv, hogy nincs kihasználatlan tér: a lépcsőházat és a közlekedőket is kisebb tárlatok rendezésére használják.

A *So Danish* elnevezésű, közel hatszáz négyzetméteres állandó kiállítás a dán építészet történetét vázolja fel a vikingektől a jelenkorig, a legfontosabb alkotásokat kiemelve. A válogatás a lépték, a funkció és a helyszín szerint is változatosságra törekszik, kronologikus sorrendet tartva.

A kortárs témakör pedig a legfrissebb munkákat is bemutatja, ennél fogva tartalma friss és aktuális. A megjelenítés módja igen változatos: egy-egy professzionális épületfotó, rövid, lényegre törő leírás, makettek, rajzok, hangalámondások és feliratos filmek, jellemző bútorok. Az információátadás azonban nem a lexikális tudásra, hanem a történetmesélésre összpontosít. A kiállítás vezérgondolata az építészet életünkre gyakorolt hatása és felelőssége. Üzenete egyértelmű: Made in Denmark – ez a minőséget jelenti mind az építészet, mind a dizájn terén. Ez pedig kötelez.

Az időszaki kiállítás számára rendelkezésre álló terület mintegy ezer négyzetméter, amely rugalmasan osztható horizontálisan és vertikálisan egyaránt, így változatos felhasználást biztosít. Terébe ideiglenes födémek, falak, világítási és egyéb audiovizuális elemek telepíthetők. Nagy fokú flexibilitása lehetőséget ad a legkülönbözőbb installációk befogadására. Témáit az építészet és a társadalom legfontosabb kérdései mentén választják. Nyitókiállítás a *Welcome Home – Isten hozott itthon* címet viselte, amelyet minden korosztály és társadalmi réteg számára alapvető magtémaként határoztak meg: „Az építés házat tervez. Az ember otthont teremt. Hogy élünk ma? Milyen lesz a jövő otthona? Miről álmodunk? Milyen a jó otthon, a jó környezet és a jó város? Mi a dán lakóházak, otthonok története? Mi lesz a jövőjük?” A legnagyobb látogatószámú kiállításuk a 2020-ban rendezett *Kid's city – A city for kids is a city for everyone!* / *Gyerekek városa – Egy város a gyerekeknek, egy város mindenkinek!* címet viselte.

Az intézmény működését szokatlanul széles körű szempontok szerint határozzák meg. Az igazgatóságban többségben vannak az építészek, de a hatékonyság érdekében a stábot várostervező, politikatudományi, kereskedelmi, valamint turisztikai-, illetve kommunikációs szakértő is segíti. Több eszközzel gondoskodnak a látogatószám szinten tartásáról. Carsten Höller negyvenméteres csúszdájára olyan attrakció, ami valóságos látogatómágnes. Beváltotta a hozzá fűzött reményeket, hiszen van, aki hetteente vált jegyet ezért az élményért, miközben a csúszda pozíciója miatt át kell haladnia a kiállítás egy részén, így észrevétlenül is magába szív némi építészetet. Minden időszaki kiállításnál gondoskodnak olyan látványos installációról, ami egyben szelfipontként is szolgál, s ez a csel a közösségi média segítségével ingyenes és hatékony reklámozást szolgáltat a múzeum számára. A szokásos hétfői szünnapon, amikor más intézmények zárva tartanak, a DAC taktikai megfontolásból nyitva van. Ezzel növeli látogatószámát, ami a pénzügyi egyensúly szempontjából sem mellékes szempont. Az intézmény alapítványként működik, az egyes minisztériumok által képviselt dán állam és a Realdania alapítvány részvételével. Működési költségeinek harminc százalékát azonban a bevételekből

fedezi, amelyhez az alacsony belépődíjon túl a kávézóhoz kapcsolódó bérelhető termek és a nagy, kiemelt panorámájú előadóterem is hozzájárul.

A DAC vállalt küldetése, hogy minden generáció felé nyisson. Ugyanakkor felismerte, hogy egy élő városi találkozási pont legfontosabb vonzereje a gyerekek, a családok kiszolgálása. Ennek érdekében jegy nélkül vehető igénybe a BLOX egyedi kialakítású játszótér. Jeggyel használható a csúszda, a játszószoza. Hétközben a gyerekeket szabadon igénybe vehető műhelytér várja változatos programokkal. Hétfévente családok számára tartanak workshopokat, de van saját kiadású, építészeti témájú mesekönyvük is. A cél nem más, mint hogy észrevétlenül múzeumlátogató és az építészetre érzékeny közönséget neveljenek. Óriási forgalmat bonyolít le a terasszal rendelkező, mintegy kétszázharminc négyzetméteres kávézó, melyet csak jegyváltás ellenében lehet igénybe venni. Fontosnak tartják a fiatalabb generáció nevelését, ezért iskolákban tartanak kihelyezett foglalkozást, a tanárok számára pedig segédanyagot biztosítanak. Az épület meghatározott pontjától nagy látogatottságú vezetett városi séták indulnak. A saját podcastműsor mellett a központ-hoz köthető fontos, nemzetközileg ismert kiadvány a két nyelvű, Koppenhága kortárs építészetét bemutató építészeti kalauz, amelyet rendszeresen frissítenek. A könyvet telefonos applikáció egészíti ki.

Jóllehet a központnak nincs saját gyűjteménye, könyvtára, mégsem kétséges társadalmi hasznossága. Az ikonikus épület és a benne rendezett kiállítások üzenete egyértelmű. A Dániával kapcsolatos szlogenek marketingértéke óriási: Dánia a dizájn országa, Koppenhága az építészet fővárosa, a legélhetőbb, a legokosabb, a legboldogabb város – a szakmában is sokat hivatkozott „bezzegváros”. A kiállítások nem nélkülözik e szlogeneket, ugyanakkor a hangsúlyt a jövő közös formálására, az építészet és a közösség felelősségére helyezik. Dániában nemcsak beszélnek az építészet új kérdéseiről, hanem hosszú távú, társadalmilag is támogatott stratégiát alkotnak – például a szivacs város, a (tizen)öt perces város terén –, szemléletet formálnak, a megvalósult és bemutatott jó példákkal meggyőznek. A DAC ebben komoly szerepet vállal, e valóságos kulturális attrakció működése, elismertsége, frissessége példaértékű, kollektívája azonban mindig új és új fejlődési irányokat határoz meg. A közeljövőben az installációk terén a visszaforgatható, újra felhasználható, kevesebb hulladékkal járó rendszer kidolgozását tervezik, valamint a honlapjuk fejlesztése is napirenden van.

Egyensúlyi helyzet: a szolgáltató múzeum

Míg a dán példa a múzeumi lét teljes megújítását valósította meg egy építészeti központ formájában, addig az

alábbiakban bemutatott svéd példa a klasszikus múzeumi fogalom és a nyitott, aktív közösségi tér között képvisel egyfajta egyensúlyi helyzetet, új szemléletű szolgáltató múzeum formájában. A stockholmi helyszín 1978-ban lépett az állami közintézmények sorába. Feladata 2010-től összetettebbé vált, mert a dizájn is megjelent a profiljában. Az állam kérésére 2013-tól felvállalta a nemzeti építészet- és dizájnpolitikai elvek népszerűsítését és a szemléletformálást, neve ArkDes-re (National Centre for Architecture and Design – Nemzeti Építészeti és Dizájn Központ) változott. A tengerészet által használt belvárosi szigeten álló Drill Hall épületét 1853-ban emelték a Svéd Haditengerészet számára, eredetileg tornateremként. Az épület a hatvanas évektől a Moderna Museet és az Építészeti Múzeum közös kiállítótereként funkcionált. A közönség nagyra értékelte, hogy az itt rendezett kiállítások sokkal bensőségesebb hangulatúak voltak, mivel nélkülözte a rangos múzeumi középületek minden jellemzőjét. A svéd kormány 1990-ben felismerte, hogy a gyarapodó Moderna Museet számára új épületszárny szükséges – a Rafael Moneo által tervezett komplexum 1998-ban nyílt meg. Az így felszabadult Drill Hallt teljes egészében birtokba vehette az építészeti szekció, kávézóval, könyvtárral, irodákkal és raktározási egységekkel kiegészítve. A két múzeum egy épületegyüttesben való kezelése a látogatószám tekintetében beváltotta a reményeket. Az ArkDes 2023-ban Arrhov Frick elképzelései alapján újult

meg, immár egy nagy, állandó kiállítási és egy kisebb, időszakos kiállításoknak otthont adó épületszárnyal rendelkezik. Külön figyelmet érdemel az installáció – amelynek kialakítása egybevág a múzeum ars poeticájával. A modulrendszerű, humán erővel mozgatható, egyszerűen átrendezhető installáció a korábbi állandó kiállítás építőanyagainak újrafelhasználásával épült, változatosan rendezhető elemeket kialakítva. A reuse szellemisége az enteriőrben is tapintható: a kiállítóteret ipari hangulatú, látszó szerkezetekkel, látszó gépészettel. Ugyanakkor egyszerű eszközökkel, de pára- és világítástechnikailag a legmagasabb elvárást kielégítő megoldásokkal a tér tökéletesen alkalmas az érzékenyebb eredeti tárgyak bemutatására. A sínes függönyrendszerrel a terek igény szerint leválaszthatók. Ez a fajta építészet összhangot mutat a kiállítások üzenetével mind a fenntarthatóság, mind pedig az adaptív újrahasznosítás terén.

Az ArkDes fő küldetése az építészeti ismeretek bővítése mellett az építészet és a dizájn életünkre gyakorolt hatásáról, jelentőségéről és felelősségéről való párbeszéd ösztönzése. Amellett, hogy nemzeti múzeumként és gyűjteményként működik, valódi szolgáltató múzeumként feladata, hogy a svéd városok jövőjével kapcsolatos kutatásokat katalizálja, azoknak iniciátora és bázisa legyen. A magas szakmai színvonal biztosítása érdekében munkáját építészeti és designszakértőkből álló, háromévente újraválasztott tanácsadó testület segíti. A kutatási ered-

Az ArkDes
állandó
kiállításának
terme,
Stockholm,
2024
Fotó:
Dénes Eszter

ményeket a nagyközönség számára kiállításokon, kiadványokban, szimpóziumokon osztják meg, de más szervezetekkel folytatott közös munka mentén is terjesztik.

A mintegy kilencszáz négyzetméteres alapterületű állandó kiállítás – meglepő módon – kizárólag a gyűjteményre épül. Kiemelendő, hogy a közönség eredeti tárgyakat láthat, amelyeknek ereje, aurája van. Kétségtelen, hogy különösen a mai digitalizált világban egy valódi műtárggyal (rajzzal, makettal) való találkozás mélyről fakadó és egyre erősödő emberi igény. Maga a kollekcio a világ egyik legnagyobbika, közel négymillió tételt számlál, köztük Erik Gunnar Asplund és Sigurd Lewerentz hagyatékával. Az állandó kiállítás meghatározott vezérfonal szerint, éves rotációban hozza helyzetbe e hihetetlen gyűjtemény egyes darabjait, megőrizve így frissességét és változatoságát. Az éves rotációs átrendezése a múzeumi kollektívát is motiválja. Nem mellékes, hogy a kiállított tárgyak ötszáz tételben való maximalizálása a befogadás lélektani határához igazodik. A kiegészítő tartalmakat a rászervezett eseményeken kaphatjuk meg.

A nem kronologikus, hanem tematikus rendben haladó tárlat fontos kérdésekre keresi a választ: milyen folyamatok vezettek el a mai modern Svédország építészetéhez; hogyan befolyásolja egy ország életét az építészet; mi az alkotás genezise (a rajztól, skicctől a megvalósulásig)? Ezekhez a kurátorok jól körülhatárolható, a laikusok számára is kapcsolódást nyújtó témákat rendeltek: a közösségi épületek világa – egy hely mindenkinek (könyvtár); a skiccek mint az építész gondolatai; a mérnöki létesítmények esztétikája – víztornyok; csak egy Földünk van – megoldások a fenntarthatóságra. A témák érthetőek és a kérdésfeltevések együtt gondolkodásra hívnak. Az elmúlt százötven év svéd építészetét észrevétlenül felölelő kiállításához különböző eseményeket kapcsolnak (kerekasztal-beszélgetések, konferenciák, előadások), a tárlat élővé tétele érdekében. Bizonyos kiemelt területeken egy-egy önálló téma kerül bemutatásra, ilyen például a még nem kanonizált svéd női építészek életműve. Különleges esemény az unboxing: a hét meghatározott napjainak bizonyos időszakában a látogatók jelenlétében csomagol ki a múzeum munkatársa néhány, a raktárból előhozott dobozt. Ennek tartalmát szakszerűen, a látogató előtt digitalizálja, katalógizálja. Felettebb izgalmas műsorszám szakmabelinek és laikusnak egyaránt. Az egyelőrtű terem végében, mintegy a látogatói út végén a kiállítás mindig kortárs tematikát, aktuális társadalmi kihívást mutat be.

Az időszakos kiállítás két háromszáz négyzetméteres egységből áll. Az előtérként is funkcionáló rész a szemléletformálás és a workshopok terepe. Itt találhatjuk a hazai jó gyakorlatokat, az építészetpolitika főbb alapelveinek legjobb megvalósulási példáit. Fontos kormányzati cél az új fenntarthatósági, közösségi alapelvek bemutatása,

a szemléletformálás. Ilyen téma volt a rozsdáövezetek kapcsán Malmö megújuló ipari területeinek története, de hasonlóan fontos téma a bontás helyett kínálkozó adaptív újrahaznosítás és az autók nélküli közterületek fejlesztése is. Az időszakos kiállításoknak helyet adó másik térben általában nemzetközi kurátori csapat által gondozott, bátor, szélesebb közönséget vonzó téma jelenik meg. Ottjártunkkor a születés – és annak épített és nem épített körülményeire, jelentőségére, hiányaira, történetére hívták fel a figyelmet.

A városközponti helyzetű ArkDes elsősorban pezsgő életű találkozóhely kávézókkal, hatalmas kerttel, különböző méretű bérelhető termekkel, könyv- és ajándékbolttal. Működését tekintve dokumentálni kívánja az építészet és design múltját, jelenét, így a múzeum hagyományos feladatkörének is maximálisan eleget tesz. Ugyanakkor különlegessége, hogy a szolgáltató múzeum fogalmát sehol másutt nem tapasztalt módon mélyítette el. A gyakorlatközpontú kutatási projektek mentén konkrét segítséget nyújt az önkormányzatok, közösségek számára korlátozott számú jelentkezőt fogadó, koncepciótervig tartó workshopok formájában az élfelhető településképet is befolyásoló kiemelt kérdésekben. Mindemellett a közbeszédbe emel a jövő szempontjából különösen fontos témákat. Nem csupán a laikus nagyközönség, de az építészek és az urbanisztikai szakemberek diskurzusának is hiteles, és a döntéshozók által is elismert helyszíne. Az ArkDes által közvetített üzenet egyértelmű: alakítsuk együtt a jövőt! Felelősséggel, fenntartható módon – s ebben az építészetnek kulcsszerepe van. Ennek fényében nem mellékes, hogy az együtt gondolkodás és a ma oly divatos közösségi tervezés mellett a kiállításokon és a különböző rendezvényeken sosem maradhat el az alkotótevékenység értékének, az alkotó személyiség egyediségének, ezek jelentőségének kidomborítása.

Zsinórmérték egy jelen idejű múzeumhoz

A múzeumok nemzetközi szervezete 2019-ben sokadik alkalommal készült a múzeum fogalmának új meghatározására, amelyre bevezetőkben is hivatkoztunk. Jelen cikk szerzői építészek, így a definíciót illető elméleti és szakmai kérdésben állást foglalni nem tisztük, azonban a tanulmányutak tanulságai azt mutatják, hogy az építészeti múzeumok e definíció valamennyi kritériumának meg tudnak felelni, sőt, azon túlmutatnak. Küldetésük legfontosabb része, hogy megalapozzák a társadalom építészetéhez, valamint az épített örökséghez való pozitív hozzáállását. Ha célközönségük elég széles, akkor generációk gondolkodására képesek hatni olyan „küszöb-ményeket” nyújtva, amelyek egyértelműen hozzájárulnak az épített környezet nivójához. A tanulmányozott intéz-

mények jól illusztrálják, hogy a gyűjteményezés,⁶ a kutatás és a tárgyak bemutatása mellett a XXI. századi múzeumoknak fontos feladata az élményközpontúság, a közösségépítés, a tradíciók megőrzése és az identitás erősítése. Azaz, a múzeumoknak új szerepet kell betölteniük a társadalomban. A dán példa jól mutatja, hogy lehet egy intézmény akkor is hiteles és szakmailag is releváns, ha a lényege az élményszerű múzeum irányába tolódik, ahol jó lenni, és jó visszatérni. Hiszen a látogató nem feltétlenül a konkrétumokra fog emlékezni, hanem arra a felemelő élményre, amelyet egy-egy építészeti kérdés új perspektívából való megismerése, az önálló véleményalkotás adhat. Korunk építészeti múzeumai sokkal inkább a tanulás és a felfedezés helyszínének tekintik magukat, mintsem a kulturális örökség egyszerű raktárának és a kinyilatkoztatás terepének. Rendkívül gyorsan változó társadalmunkban azonban a múzeumoknak újra kell gondolniuk az oktatás és a tanulás szerepét és gyakorlatát. A digitális bennszülöttnek is nevezett új generáció másként gondolkodik, másként dolgozza fel környezete információit. A kulturális örökség megőrzése, átörökítése azonban elsősorban e generáció tagjain múlik. Igényeihez alkalmazkodni szükséges: figyelmük időtartama korlátozott, előnyben részesítik a grafikust a szöveges kontextussal szemben, az aktivitást a passzivitással szemben. Láthattuk, hogy a modern digitális eszközökkel a múzeumi tanulás túlszárnyalja a klasszikus múzeumlátogatási modelleket, és korszerű tanulási folyamattá alakul. Ugyanakkor a tapasztalatok azt mutatják, hogy egyensúlyt kell tartani a digitális tartalmak és az eredeti tárgyak között, mert míg utóbbinak íze, lélekemelő ereje van, addig a digitális eszközök az információátadás és a játék izgalmas, de az érzelmeket kevésbé megmozgató terepei.

Különösen követendőnek tartjuk azt a gyakorlatot, amely az alap- és középfokú iskolákban dolgozó pedagógusok elérésére törekszik segédanyagokkal, óratervezetekkel, hatékonyan összekötve a múzeumi gyűjteményre és az ott felhalmozott tudásra alapozott tanulási lehetőségeket az iskolai keretekben folyó tanulással. Nem mellékes szempont, hogy a tanulás és az eszmecsere nyílt és sokszínű platformjaként fontos találkozóhellyé váljon egy építészeti múzeum mind a szakma, mind a laikusok számára.

A múzeumi definíció kapcsán rendre vita tárgya a profitra nem törekvés mint kitétel. Tény, hogy az állami finanszírozás esetleges visszaesése kockázatokat hordoz magában, hiszen ha a múzeumok a belépődíjak emelésével, kereskedelmi tevékenységgel, szponzor kereséssel bajlód-

nak, sebezhetőbbé válnak. A példaként kiemelt intézmények többsége átgondolt gazdasági stratégiával (shopüzemeltetés, kávézó, terembebeadás) a belépőjegyek árát alacsonyan tudja tartani. Látogatószámukat a különböző korosztályok megszólításával, az önálló kommunikációval és marketingtevékenységgel, illetve erős sajtójelentéssel biztosítják. A több múzeumot egybefogó turisztikai desztináció a hosszú távon rentábilis működés alapja.

Bár a hivatkozott fogalom meghatározása tartalmazza a „társadalom fejlődése szolgálatában álló” fordulatot, annak kifejtése máig vitákat szül. Egy XXI. századi építészeti múzeum esetében azonban a szolgáltató jelleg, a köz szolgálatára létező kulcsmomentuma. És ez a fogalom nem merül ki az oktatásban vagy a szakma számára biztosított rendezvényekben, a sajtójelentéssel. Ahogyan azt a svéd ArkDes példája is alátámasztja, a társadalmi haszon az építészeti politikát segítő szemléletformálásban, a célirányos kutatásban, az építészetéről való párbeszédben és a konkrét, a döntéshozóknak, valamint az élhető környezetet létrehozni vágyó önkormányzatoknak nyújtandó gyakorlati segítségben tud kibontakozni támogatott, végül kiállításokon összefoglalt mintaprojektekkel. Hiszen a múzeum feladata, hogy megmutassa az ideális jövőt, ne csupán a múltat koncentrálna, s a jelent ismertesse.

A múzeumok, így az építészeti múzeumok is gyorsan változó világban élnek. Ha a szakértelemre alapozva jelentőségüket megőrizve részesévé, formálójává válnak a környezetalkítás folyamatainak, akkor a társadalom és valamennyi döntéshozó ezen intézményekkel mint releváns tényezővel számolhat a jövőben. Ez pedig hosszú távú létük és virágzásuk elengedhetetlen feltétele.

A Magyar Építészeti Múzeum és Központ előkészítése során egyedülálló lehetőség nyílt a személyes tapasztalatszerzés útján közvetlen rálátást kapni a trendekről, az új módszerekről, a szervezeti felépítés és működés különféle formáiról, a bevezetett újdonságok sikerességéről, a közönség visszacsatolásáról.⁷ Budapesten olyan páratlan intézmény születik, amely közvetlenül folytathat évtizedes hagyományokat meglévő gazdag gyűjteménye és nagy tudású, motivált kollektívája segítségével. Másrészt épített környezetének kialakítását maga befolyásolhatja, azt küldetése, szándékai, működése szerint formálhatja. Mindemellett kiemelt helyzetben van a döntéshozói szándék tekintetében, és kiemelt helyzetben van pozícióját tekintve is, a Liget Budapest múzeumi- és kulturális negyed új tagjaként. Ez azonban e cikksorozat következő részének témája lesz.

⁶ Maga a gyűjteményezés nem szükséges, és nem is elégséges feltétele egy építészeti múzeumnak. A fókuszált tematikájú, vagy részben digitális alapú gyűjteménytől a gyűjtemény nélküli működésig számos példa állhat előttünk jó gyakorlatként.

⁷ E tanulmány szerzőinek szerkesztésében megjelenés alatt áll a tanulmányutakról készülő összefoglaló kiadvány a MÉM MDK gondozásában.